

MƏHSƏTİ

Mənzum dram

I pərdə

Bir yerdi, bir göydü, sanki bir də mən,
Bir də ki üstündə yosunlar bitən
Uzaq əsrlərin dilsiz qəmxarı
Qırılıb-tökülmüş qəbir daşları.
Dünyanın sirrindən yox verən xəbər,
Kim bilir, onları hansı küləklər
Haradan götürüb, haraya atmış,
Onların altında ya kimlər yatmış.
Mən dalğın, mükəddər, fikrə gedərək
Bir daşın üstündə oturmuşdum tək.

Xəyal öz yerimdən qopardı məni,
Uzaq əsrlərə apardı məni.
Yenə də gündüzü gecəyə qatdım,
Gəlib bizim qədim Gəncəyə çatdım.
Gördüm şəhər dərin sükuta batmış,
Burda minarələr göyə boy atmış.
Geldi qulağıma bir kaman səsi
Dinlədim, qəlbimi ağladan səsi.
Gecənin bu keçmiş, qərib zamanı
O kimdi dindirir belə kamanı?
Könlü qan ağlayan o sənətkara
Bir təsəlli üçün üz tutdum ora.
Fikirlər içində qapını çaldım,
Gəl! - deyə otaqdan bir cavab aldım.
İçəri girəndə xəyalım çaşdı,
Sanki günə baxdım, gözüm qamaşdı.
Dedim: - nə yaraşır sən kimi cana,
Gecələr şam kimi sübhəcən yana?
Aç mənə bu sirri, söylə görüm bir,
Sən kimsən, etdiyin bu fəryad nədir?
Məhsəti: - Mən sanki qəfəsə düşmüş bir quşam,
Yaman bir əyyamda qız doğulmuşam.
Sığarmı qəfəsə düşən bir ürək?
Bülbülə desələr nəğmədən əl çək,
Ölər qüssəsindən, yaşamaz bir an.
Bir bülbül qədər də deyilmi insan?
Susdurmaq istəyir zəmanə məni,
İçə sənət dolu bu piyaləni
Deyir, öz əlinlə özün vur daşa.
Şərsiz, sənətsiz, kamansız yaşa.

Dərdim qadınlığın faciəsidir
Bu bir şair qızın üsyan səsidir.
Müəllif: - Aman, söz ustası, Mahir dilavər,
Şairə Məhsəti sənmişən mægər?
Nə xoşdur sənirlə belə bir vüsal!
Məni haralara çəkmişdir xəyal?

(Məhsəti kaman çalır, oxuyur):

“Dad ürək əlindən, dad eşq əlindən,
Çoxları tək düşdüm bu möhnətə mən.
Ürəkdir səbəbi bu ahu-zarın
Dad ürək əlindən, dad eşq əlindən”.

(Şairənin xidmətçisi Cahan qarı içəri girir)

Cahan qarı: - Nə tez oyanmışan a dərdin alım.
Məhsəti: - Yaman intizaram, dəyişib halım,
De, Xətib oğlundan varmı bir xəbər?
Cahan qarı: - İntizar qoyarmi o səni mægər,
Həm məktub göndərmiş, sənə həm turac
Al, bu da məktubu öz əlinlə aç.

(Məhsəti məktubu açıb oxuyur)

Məhsəti: - Bu xətib oğlunun, ay Cahan nənə,
Ovda şairliyi tutubdur yenə.
Sazımı ay nənə, mənə ver sən də,
Xoş olur saz ilə söz birləşəndə.

Qarı sazı gətirir, Məhsəti çalib oxuyur)

Nigarımdan uzaqlarda yenə halım pərişandır,
Görən yarın fəraqında keçən dövran, nə dövrandır!
Sönər hicrinlə, nur qalmaz gözümdə bircə an sensiz,
Vüsalə yetdiyi anla, sönən nuri özün yandır.
(Məhsəti səslə oxuyur)

Gəzər fikrim xəyalınla düzənlər, dağlar ardında,
Görən yarəb məni Məcnun edən canan, nə canandır?!
Günah olmaz fəraqında qan ağılarsa Xətib oğlu!”
Boyun şümşad, saçın ənbər, sinən yara gülüstandır.

(Məhsəti oxuyub qurtarandan sonra güzgüyə baxır, özündən razı qəhqəhlə gülür.)

Cahan qarı: - Dərdin alım sən,

Yarın nə yazıb ki,
Belə gülürsən?
Məhsəti: - Kişi nəvazişi yaşadır bizi,
Xoş sözlər fəth edir ürəyimizi.
Yazır ki, o mənsiz dəli, cünündür.
Mənim də həyatım, eşqim onundur.
Onsuz neyləyirəm bəri-bəzəyi,
Ərsiz, sınıq olur qadın ürəyi.
Sən də sevmisənmi, ay Cahan nənə?
Cahan qarı:- Mənim vaxtım keçib, a qurban sənə.
Qapısı bağlanıb ürəyimin bil,
Keçib gəncliyimdən gör neçə on il.
Məhsəti: - Ay nənə ürəyim çox nigarandır,
Onsuz gözlərimdə dünya virandır.
Mən Xətib oğluyçun darıxıram yaman.
Sanki, damarımda buza dönür qan.
Cahan qarı: - Qadın sinəsində ay, qızım, ürək,
Kişi nəfəsilə isinsin gərək.
Məhsəti: Ay nənə, bəs kişi ürəyi necə?
Cahan qarı: - Hörümçək tor atar orda gizlicə.
Qadın nəfəsilə isinməsə gər,
Daha kövrək olur qızım, kişilər.
Belə xalq etmişdir bizi yaradan.
Məhsəti: - Sevgisiz yazıqdır, yetimdir insan.
O bəlkə də yanmış məhək daşdır,
Ən möhkəm sütunu evin - kişidir.
Çıraqdır, bir evdə o sönsə əgər,
O evə zülmətin nəfəsi girər.
(Əlini göyə tutur:)

Gəlib, burda bizə gətirdi pənah.
Onu öz gözünlə görsəydin hərgah.
Əgər eşitsəydin çəkdiyi ahı,
Mənim tək, tüstüsüz yanardın sən də.
Özümü unutdum o ah çəkəndə.
Verdim mən mehrimə düşən bağları,
Həm o torpaqları ona hədiyyə.
Xətrinə dəyməsin, bu sənsiz oldu,
Mənim bəxşeyişim bir parça torpaq,
Onun bəxşeyişi altı oğuldu
Yurda, vətənə.
Xətib oğlu: - Mənim varım, yoxum sənə halaldır,
Var-dövlət can deyil, adicə maldır.
Mənim mələyim!
Sənindir bu canım, çarpan ürəyim.

(Əlini köksünün üstünə, Məhsətinin əllərini öz sinəsinin üstünə qoyur).

II pərdə

Məhsəti öz otağında fikirli oturub astadan kaman çalıb, oxuyur:

Aşiqə tən etmək olmaz, aşiqi-dövrən mənəm,
Odlara pərvanə tək, hərdəm yanan ol cân mənəm,
Uçma, ey könlüm quşu, xülyaların ardınca gəl,
Saf xəyallardan yaranmış, hər gözəl, xoş an mənəm!
Şairin sevdasını dərk eyləyə arif olan,
Arifin hər cövrünə, hər zülmünə qurban mənəm.

Birdən tələbə qızlar qapını çalıb, şəh əhval-ruhiyyə ilə içəri girib Məhsətinin qarşısında baş əyir, ona salam verirlər. Məhsəti onlara oturmaq işarəsi verir. Dərs başlanır.

Məhsəti: - Nargilə, dur o gün Füzulidən öyrəndiyini oxu.

Qız oxuyur: Şəbu hicran yanar canım

(Məhsəti onu dayandırır)

Məhsəti: - Qızım "Şəbu yox, şəbi, demək lazımdır. "Şəb" gecə deməkdir.

Qız xeyli çalıb-oxuyur, Məhsəti ona oturmaq işarəsi verir. Məhsəti Zeynəb adlı qıza müraciət edir.

Məhsəti: - Zeynəb, qızım, qəzəlin gerisini sən oxu. Zeynəb oxuyur:

Füzuli rindi sevdadır,
Dəmadəm xəlgə rüsvadır.
Sorun ki bu nə sevdadır
Bu sevdadan utanmasa!

Məhsəti: - Zeynəb, nə dedin: "Bu sevdadan usanmazmı" kimi oxumalısan. "Utanmasın" kimi yox. Gülşənə müraciət edir. - Gülşən, dünən öyrəndiklərini dur oxu.

Gülşən: "Ne halətdir ki, mən düşdüm

Biyabanlarda avarə,
Həbibim, gəl, təbibim, gəl
Qəmu derde edək dərman.

Məhsəti: - Dayan! Sözlərin yerini dəyişdin, "avarə" sözünün gəfiyyəsi dərman ola bilərmi? Yaxşı fikirləş!

(Gülşən fikirləşir, birdən)

bəli, tapdım. Bunun qafiyəsi: Həbibim gəl, təbibim gəl, Qəmu dərde edək çarl.

"Dərman" baxın bu bəndin qafiyəsidir.

Nə halətdir ki, mən düşdüm,

Nə istər, bilmirəm canan.

Həbibim, gəl, təbibim, gəl,

Qəmu dərdə edək dərman.

Məhsəti: - Qızlar! Qafiyələrə diqqət edin. Füzulinin qəzəlləri qafiyəlidir. Onun ruhu onun şeirlərini səhv oxuyarlardan inciyə bilər.

Zeynəb: - Müəllim! Bizim tarizənlərin çoxu bu beytləri belə səhv oxuyurlar.

Teranə: - Müəllimə! İcazə ver mən hər iki beyti oxuyum.

Məhsəti: - Oxu, qızım, oxu!

Teranə: -1. Nə halətdir ki, mən düşdüm

Biyabənlərdə avarə,

Həbibim, gəl, təbibim, gəl,

Qəmu dərdə edək çarə!

2. Nə halətdir ki, mən düşdüm,

Nə istər bilmirəm canan.

Həbibim, gəl, təbibim, gəl.

Qəmu dərdə edək dərman.

Məhsəti: - Afərin, Teranə! İndi kim bir el bayatısı oxuyar.

Nərgiz, dur sən oxu.

Nərgiz: - Çalıb-oxuyur:

Səyyada bax, səyyada

Torunu qurub qayada.

Toruna yarı düşüb,

Kimsəsi yox oyada.

(Məhsəti başını tutur, "bunu sənə kim öyrətdi", deyə soruşur).

Nərgiz:- Müğənnilərimizdən eşitmişəm.

Məhsəti: - Məndən eşidin:

Səyyada bax, səyyada

Torunu tərlən qayada.

Toruna yarı düşüb,

Kimsəsi yox oyada.

Dəftərlərinizə yazın.

Məhsəti: - Qızlar, dərs qurtardı, gedin, dediklərimi təkrar edin.

Nə eşitsəniz məndən soruşmamış onu yadınızda saxlamayın.

(Pərdə örtülür).

III pərdə

Məhsəti otağında fikirli oturub. Cahan qarı tələsik içəri girir.

Məhsəti: - Nə var, nə olubdur, ay Cahan nəyə?

Cahan qarı: - Nə durmusan belə, a qurban sənə?

Qonaq otağın ağzacan dolub,
Gəl, gör kimlər sənin qonağın olub.

(Məhsəti gedib qonaqları qarşılayır).

Məhsəti: - Şer dünyamızın şöhrəti, şanı,
Bizə xoş gəlibdir ustad Xaqani!
Bizim şerimizin dan ulduzları:
Möhtərəm Fələki, Əbulula siz,
Böyük Beyləqanı xoş gəlibsiniz!
Ömrüm bir an sizdən olmasın uzaq,
Nə xoş təsadüfdür, sizə qovuşmaq.

Nizamiyə müraciətlə:
Nizami, çoxdandır görmürəm səni,
Lakin hər sözünü, hər bir kəlməni
İzləyib, məftunun olmuşam inan.
Sən hələ məşriqdə yenicə doğan
Günəşsən, günəş tək parla və yüksəl!
Qoy bizim sənətə yeni bir təməl.
Xaqani: - Şairə, bəyəndik tədbirinizi
Gəldik təbrik edək ürəkdən sizi,
Məktəbi açmaqda hünər etdiniz,
Siz yenə dövrədən öndə getdiniz,
Məhsəti: - Sizə minnətdaram ey böyük ustad!
İndi az da olsa qəlbim olur şad.
Vurğunam gördüyüm istedadlara,
Bilmirəm əl açıb, üz tutum hara?
Elmin, istedadın qarşısında hədd
Nadanlar qanundan çəkməsin sərhəd.
Yalqızam, yetməyir gücüm dövrəyə,
Elimsiz, savadsız olarsa ana –
Əlində xar olar nəsillərimiz.
Dövrəyə döyüşə girişmişik biz.
Bəxtiyar olmağıq bir quru ahla,
Oğlumuz, qızımız hansı silahla
Bu sərt tufanlara köksünü gərər?
Taniyə bilərmə bizi millətlər?
Təməlsiz daşları coşqun ləpələr
Qoparıb, daima yerindən atmış.
O nəhəng daşlardan çınqıl yaratmış.
Aqibəti budur cahil millətin.
Mənim arzum çoxdur, yollarım çətin.
Xaqani: - Doğrudan gəncəyə yaraşıqsınız,
Elmə və sənətə siz aşıqsınız.
İzin ver, biz gedək, ayrılmaq cismən,

Öz yanında zənn et daim bizi sən.
(Nizami onun əlini öpür, gedirlər).

IV pərdə

Şah Səncər dalğın, şah taxtı üstündə oturub Xəyyamın rübailərini oxuyur. Vəzir içəri girib, şahın önündə təzim edir.

Şah Səncər: - Bəsdir bu təzimin, vəzir, dur,
Ürəyim sıxılır, yanımda otur,
Söylə xalq içində görək nə vardır?
Vəzir: Şah özü sirr bilən pərvərdigardır,
Məhsəti hər haqqı artıq unutmuş,
Uymus fitnələrə, şər yolu tutmuş.

(Şah qəzəblə üzünü çevirib kitaba baxır. Acıqlı vəziyyətdə deyir:)

Şah Səncər: - Vəzir, şər işləyən tez düşər şərə,
Bəs nədir tədbirin bu fitnələrə?

Vəzir: Mən nə tədbir töküm, ey insafli şah!

Tutub duman kimi göyləri günah.

Məclisdə şərbəti al şərab olan,

Toylarda oxuyub, o kaman çalan

Qadının adına lənət və lənət!

Onun güvəndiyi bir kəs var əlbət?

Şah: - Vəzir, qəzəbimi çıxarma yaddan,

Bəsdir şikayətin mənə o addan.

Vəzir: Mən susa bilmərəm ey şahi-cahan!

Yaranı deşməkçün yetişmiş zaman.

Şərab içib, ari, namusu atmaq,

Naməhrəm gözlərə naz-işvə satmaq,

Sevimli sultanım, axı günahdır.

Mən kiməm, bu xalqın atası şahdır.

Şah: - Vəzir, qəzəbimi coşdurma, bəsdir!

Hökmümü verməyə gəl, az tələsdir.

Çünki, qarşımdakı bir qadındır, bil!

Qadınla bəd rəftar kişilik deyil.

Alınır sorağım Rumdan, Çindən,

Səlcuq dövlətinin varisiyəm mən

Qarşımı kəsən də bax, mənim budur,

Ne üçün vəzirim bunu unudur?

Vəzir: - Bağışla, qəlbini sıxdımsa, şahım!

Həddi var savabın və günahın.

Səndən ne gizledim, gəlib şəhərdən

Bu gün mötəbərlər düşdülər dize

Ki, böyük sahimiz nə deyir bizə?

Rəvamı bir qadın azdırsın bizi,

Azdırsın haqq yoldan külfətimizi.
Şah: (Hirsi) Nə qadın, nə günah, nə savab, vəzir?
Fikrini gizlətmə, açıq söylə bir,
O kimdir incidir mötəbərləri?
Vəzir: - Gəncə mahalında illərdən bəri
Ata-analara o uddurur qan,
Hər qızın elinə verib bir kaman
Özü məktəb açıb, təlim edir, şah!
Bunca küfurləri götürməz Allah.
Bütün şairləri yığıb başına,
Məhsəti Gəncədə olmuş hökmüran.
Yoxdur bu fitnənin önündə duran.
Şah: - Daha bəsdir, vəzir, sən məni tanı!
Yeter, hirsəndirmə qızmış aslanı!
Rəvamı dünyanı sarsıdan Səncər,
Zəif bir qadına sıyırsın xəncər?
Vəzir: - Sənə fəda olum, səxavətli şah!
O, səndən güclüdür, olunuz agah!
Onun qayğısını çəkməyin hədə,
İstəsə dalınca bütün el gedər.
Hələ qorxuram ki, o afəti-şər,
Böyük sultana da gətirə xətər.
Şah: - (Qəzəbli)
Bəsdir, yetər daha bu səfsətələr!
Sözü çox uzatma, danışma hədə.
Yorulmuşam, gəlsin qoy rəqqasələr
Bir son məclis düzəlt, darıxdım yaman,
Şərqi gözəlləri olsunlar rəqsan.
Mahir müğənnilər, kamançalanlar
Çağırtdır gəlsinlər həm udla onlar
Oxusun qəzəllər, qədim dastanlar,

(Vəzir sevinir, indi fürsətdir, Məhsətinin bir rübaisin oxutduraram ki,... kamançalanı çağırıb Məhsətinin iki rübaisini ona verib, məclisdə ancaq bunları oxumasını tapşırır. Məclis başlanır. Meşhur müğənni kaman çalıb oxuyur:)

Müğənni: - Kef əhli təzədən işrətə başlar,
Kef edər oldə cam, qarşısında yar.
Bəxşiş verməyi də öyrənib səndən,
Kef günü o bada qaldıran şahlar.

* * *

Dur cəngə-cərg vuraq, bir ülfət qataq,
Şərab içək, ari-namusu sataq.
Hiylə şüşəsini çalıb daşlara
Ce namazı bir cam şərabə sataq.

(Şah fikirdən ayılıb, hirsli deyir:)

Şah: - Kimdir, kim bu ari-namusu satan,
Cənamazı bir cam şəraba satan,
Bəxşeyiş verməyi öyrədən şaha?

(Vəzir sevinmiş)

Vəzir: Biz çoxdan batmışıq şahım, günaha.
Başını kəsərlər banlasa fərə.
Şahımız nə deyir bu küfürlərə?
Şair Məhsətinin sözüdür bunlar,
Onda qalmamışdır nə namus, nə ar!
Şah: - Gecikmə sən tez ol, onu tap, vəzir!
Gəlsin hüzuruma, söhbət edək bir.

Məhsəti şahın hüzurunda.

Başına qara kəlağayı örtmüş, zil qara paltar geymiş, şah bir müddət ona tamaşa edir.
Sonra özünü toplayıb, sakit səsle soruşur:

Şah:- Əgər açıq olsa arvadın üzü,
Ondan yüzmin fitnə, min fəsad törər,
Sən, dinin hökmünü bilmirsən məgər,
Üzü açıq gəldin məclisə nədən?
Məhsəti: - Hökmdarım, buna pis baxmıram mən,
Üzünü gizlətmək mənə gəlir ar,
Üzünü gizlədər eybi olanlar.
Mənim nəyim varsa ancaq dünyada,
Təmiz qəlbim ilə, üzümdür o da.
Həm də çarşaf örtmək bizlərə yaddı,
Bizim qanunlarda qadın azaddır.

Orda nə çarşaf var, nə hərəmxana,
Təbiət qoynunda hər igid ana
Olmuş öz ərinin işdə yoldaşı.
Biz çəkən dərdləri çəkməmiş başı,
Şah: Şairə qədəhə şərab tökəndə,
Qadınliq adından nə qalır səndə?
Məhsəti: - Qədəhdə içdiyim mey deyildir, sah!
Qanlı göz yaşımı mən içmişəm, ah!
Qandan göz yaşlarım şəraba dönmüş
Bəlkə də gözlərə o mey görünmüş?
Qıymaram, körpələr bəsləyən ana
Şərabla qarışıq süd versin ona,
Şah: - Bəs sənin yoldaşın olanda kaman,

Məndən hansı üzlə umursan aman?
Məhsəti: - Mərhəmətli şahım, əlimdəki bil,
Ağlayan könlümdür, kamanım deyil.
Mənə bir könlü də çoxmu gördü ah!
Onu məndən alsa, nə qazanar şah!
Şah: - Şairə, qələmin küfür saçanda,
Qadınsan, qapını yadlar açanda,
Məclislər düzəldib, rəqs edəndə sən,
Söylə, şah önündə nə deyəcəksən?
Məhsəti: - Xalqa xidmət edir mənim qələmim,
Qapımı yad deyil, dost açır mənim.
Şah bunu bilir ki, mən sənətkaram,
Sənət olan yerdə həmişə varam.
Şah:- Alimi yoxdurmu qədim Gəncənin?
Şairsən, məktəblə nə işin səninin?
Məhsəti: - Gərək şah bu dərdi duya dərindən,
Qüdrətli bir xalqın nəsillərindən
Elimsiz, biliksiz, əliçomaqlı
Çoban yaratmağa şah deyil haqlı.
Vəzir: Mərhəmətli şahım! Bu məlunəni
Rədd eylə, yolundan çıxardar səni.
Qadınla şeytanın əməli birdir.
Belə bir arvadın yeri - qəbirdir.
Şah: (acıqlı) Adi arvad deyil, o sənətkardır,
Vəzir! Həqarətin də həddi vardır.
Təbliğlə məni çaşdırma, bəsdir!
Az məni qırğına, qana tələsdir.
Sənətkara əgər əl qaldırırsa şah
Bunu qəbul etmərəz o böyük Allah.
Yaz ki, tərək eyləsin bir az Gəncəni,
Sussun bir qədər,
Bu söz-söhbətlər,
Yersiz qeybətlər
Məhsəti: - Ədalət naminə, şah, əmr et məni
Bu doğma Gəncədə öldürsün cəllad!
Günahdır vəzir eləməmək şad!
Şairin anası vətəndirsə, gər,
Vətəndə ölməklə o nə itirər.
Vəzir: - Tamam rəzalətdir bu sözlər, ey şah!
Bunu öldürməsən edərsən günah.
Şah: (acıqlı) Qurtaraq söhbəti, sözü, vəzir gəl!
Bəsdir, qoy əmrinə olunsun əməl!

V pərdə

Xətib oğlu qəmlərə batmış, oturub intizarlı Məhsətini gözləyir.

Məhsəti içəri girir, Xətib oğlu onun əllərini köksünə basıb soruşur:

Xətib oğlu: - Aldığın töhfələr nə oldu şahdan?
Məhsəti: - Üçgünlük vaxt oldu şahdan aldığı,im,
Səninlə baş-başa burda qaldığım
Son vüsal anıdır bu dəqiqələr.
Məni, Xətib oğlu, öldürür kədər.
Şahın əmri budur: sürgün olam tək.
Xətiboğlu:- Aman, bu həsrətə dözərmə ürək?
Məhsəti: - Bağışla, yanında var günahlarım,
Səni çox incitdi, sonsuz ahlaram...
Başına bir durub, min dolanmadım,
Qarşında çıraq tək, bircə yanmadım,
Belim bükülmədi xidmətində, yar!
Bir gün eyləmədim səni bəxtiyar.
Sən gecə yastığa tək qoydun başı,
Qələm oldu mənə ömür yoldaşı.
Şam kimi əridim uzun gecələr,
Kişi dost olsa da bunlardan bezər.
Məndən sənət aldı eşqi, ilhamı,
Sən, niyə götürdün içi boş camı?
Çox dedim, incitse bu halım səni,
Daşa çal, içi boş bu piyaləni,
Elə bir "cam" tap ki, mey daşsın ondan,
Həzz apar günlərlə içdiyən zaman,
Xətib oğlu: - Şairəm, çəkdiyən bu ah, nə ahdır?
Dostunu incitmək, dostu günahdır.
Mey də sən, cam da sən, nəşə də sənəsin,
Sən Xətib oğluna həyat verənsən.
Mən səni sanmadım adi bir qadın,
Sərrafi başqadır adi arvadın.
Adi mey içməyə etmədin həvəs,
Sənsiz haram olsun mənə hər nəfəs!
Mənim könül dostum, ey nurlu çıraq!
Gözümüz bu nurdan olmasın iraq.
Adətdir, gül ətri saçılar güldən,
Su coşqun olanda çıxır sahildən,
Sənə nə yaraşır başa dolanmaq,
Bəs deyilmi sənət oduna yanmaq!
Sənin ki, öz mənan, öz aləmin var,
Yararmı hüsnünə o işvə, nazlar?
Tək işvədə deyil qadının canı,
İşvə də nəhayət yorur insanı,
Dərin söz istəyir o zaman ürək,
Onda, sən kimi bir dünya gərək.
Belə bir dəryadan hər coşqun ləpə,

Sənin sözlərin tək, incilər səpəl..
Təbin coşqun olsun, sözlərin şirin.
Mən sənə dostunam, deyiləm ərin!
Məhsəti: - Mən günah işlədim, səni sandım ər.
İnsan öz hökmündə yanıla bilər.

VI pərdə

Gecəyarısı, Məhsətinin qapısı camaatla dolub, onunla görüşə gəlirlər. Şah adamları əllərində qamçılar camaata hücum edib qışqırırlar:

- Dağılın! Dağılın, camaat! Yoxsa...

Camaat arasında qadınlar, kişilər, şahın adamlarına qarşı dururlar. Onlar əllərini kökslərinə vurub, şah adamlarının üstünə yeriyirlər.

kökslərinə vurub, şah adamlarının üstünə yeriyirlər. Qadınlar sinələri açıb:

Qadınlar: Alın, xəncərləri,
Nə günahımız var, nə təqsirimiz.
Ustadla görüşə gəlmişiksə biz
Deyin, bunun şahə nə zərəri var?
Vurun, qana batsın sizin qılıncılar.

(Goranlı qoca Nasib ireli keçib:

Nə olsun ki, bu gün şah qullarınız,
Siz ki, bu Gəncənin oğullarınız
O, sizə anadır, siz ona oğul!
Oğul anasına çıxarmı asi?
Sizi çaşdırmasın o şah libası.
Çəkilin, çəkilin, oğullar, dala!
Qoyun xalq hörmətlə salsınlar yola,
Bu qədim Gəncənin şair qızını.
Ya qismət! Kim görər bir də üzünü.
Eşidək biz onun qoy son sözünü.

(Gənclər qədəm-qədəm dala çəkilirlər, içəridən Məhsəti, Xətib oğlu, Nizami, Xaqani, Fələki, Cahan qarı, bağban bayıra çıxırlar. Camaat ona təzim edir. Camagə arasından bir qadın:

Sizə salam olsun ey ustadımız!
Şöhrətdir Gəncəyə şair adınız.

(Hamı ağlayır, şahın adamları: Görüş qurtardı, sarbanlar hardasınız?
Dəvələri sürün qapıya).

Pərdə

Müəllif pərdə arxasından:

Müəllif: - Çoxdan uzaqlaşmış analıq edən.
Batan günəş kimi fikrə gedərək,
Bir təpə üstündə oturmuşdur tək.
Keçir xəyalından doğma elləri.
Əsir yaz nəğməli sabah yelləri!
O, səba yelindən edir sifaris:
Dolaşdın dünyan sən qarış-qarış,
Məhsəti: - Dayan, sabah yeli, bir məni dinlə!
Gel dönək Gincəyə bir an səninlə.
Öpüm o cənnətin mən torpağını
Söndürüm sinəmdə həsrət dagını.

(Dumanları görüb deyir)

Salam olsun sizə, ey qatar-qatar,
Doğma yuvalara dönən durnalar!
Siz də Məhsətidən bəxtiyarsınız!
Özünüz sahibi-ixtiyarsınız!
Dayanın bircə an o göy cəməndə,
Sizinlə baş-başa dayanım mən də.
O doğma torpağa sürtüb üzümü,
Deyim ellerimo mən son sözümü.

(Çoban tütəyinin səsi gəlir)

Sən ey xoş avazla səslənən tütək,
Mənim dərdlərimi gəl, birgə tək,
Könlümdə bir həsrət teli çağlayır,
Ney kimi ürəyim tənha ağlayır.
Ürək burda qalır, üzülür candan,
Aman, ürəksiz də yaşarmı insan?

(Uzaqdan başı qarlı Kəpəz görünür, Məhsəti dağa müraciətlə)

Məhsəti: - Əlvida, Kəpəzim, dağlar sultanı!
Neçə qəsbkarı, xaqanı, xanı
Sən bu zirvələrdə saldın atından.
Zülümlə ayrılıb el-obasından
Bəs niyə öz qızın qan ağlayır, qan!
Doğma obasından, elindən pünhan
Səni tərk edir!
O, uzaq diyara sürgünə gedir.
Serbanbaşı: - Günəşlə açılır şükür bu səhər.

Məhsətinin qarşısına gəlir.

Sərbanbaşı - Səfərə hazırdır çoxdan dəvələr.

Ey adı möhtərəm, ey xətri əziz!
Bir sənin əmrinə müntəzirik biz!
Məhsəti: - Əlvida, ey bizim doğma torpaqlar!
Əlvida zirvəsi dumanlı dağlar!
Əlvida suları doğma bulaqlar.

(Gedirlər, dəvələrin zıncırov səsləri)

Zəncanda. Məhsəti əli üzündə pəncərə qarşısında oturub hecazı seyr edir.
Qaranquşun cəhcahini eşidib:
Məhsəti: - Ey bahar elçisi, tənha qaranquş!
Səsi həsrətimi alışdıran quş!
Qanad saxla, tanı bu pərişanı!
Mənə doğma eldən xəbərin hani?
Gördünmü boş qalan bizim eyvanı?
Orda mənim kimi yuvanmı qaldı?
Mənim kimi elin, obanmı qaldı?

(Əlini göyə tutur)

Yarəb! Vətən etmə mənə qürbəti!
O müqəddəslərin üzü hörmətli!
Məndən əsirgəmə bu mərhəməti!
Ey Gəncə həsrəti! Gəncə həsrəti!
Qəlbimdə nə üçün belə yanırısan?
İllər keçdikcə də alovlanırısan...
İlk qədəm basdığım vətən torpağı!
Ey dərqli sinəmin çal-çarpaz dağı
Gəncə həsrəti!
Yarəb! Vətən etmə mənə qürbəti!

(Səhnə arxasından müəllif:)

Müəllif: - Oyanmış gecənin dərin çağında
O, yenə dərdiylə öz yatağında.
İpək baş örtüyü dala sürümüş,
Xurmayı saçları köksünə düşmüş.
Əlində bir qələm, dalıb dərindən
Yazır Nizamiyə kədərlərindən:
Məhsətinin Nizamiyə məktubu
Dərqli xəyalımın yaxın həmdəmi,
Sahilsiz bir sudur könlümün qəmi...
Məni yad ellərdə yandırır fəraq,
Doğma ellərimdən düşmüşəm uzaq.

... Ey gözəlliyilə bizə şux salan,
Sən ey Xarabata bir işıq salan,
Əqildə bir cahan, yaşda təzə ay,
Şeirin, sənətkarın qəbridir saray,
Şərq oldu bu suda üzən hər qayıq,
Biz batdıq, sən isə, olginən ayıq.
Günəşsən, üzünü tutmasın bulud,
Saraydan, şöhrətdən özünü gen tut!
Bu bir nəsihətdir, saxla yadında,
Əzizim Nizami, senin adında
Duyacaq nəsillər ehtişamını.
Eller çəşməsindən doldur camını.
Mən getdim, siz isə salamat qalın!
Yaşayın, yaradın, sevin, qocalın!
Tale məni sizdən aralı saldı,
Əlim dostlar deyə, uzalı qaldı.
Düşdü qüssələrdən saçlarıma dən,
Uzaqda can versəm əgər Gəncədən
Yenə də qəbrimi vətənda qazın,
Başdaşım üstündə bunları yazın:
Göydə ulduz söndü, günəş ucaldı.
Məhsəti öldüsə, Nizami qaldı.

NİZAMİNİN MƏHSƏTİYƏ MƏKTUBU

Şairə, qəbul et bizdən salamı,
Öpüb göz üstünə qoydum naməni,
Fələk çox görməsin Gəncəyə səni.
Bizi bir an tutma könlündən iraq,
Xoşdur qaranlıqda yananda çıraq.
Səni ağlatsa da bu acı xəbər:
Yoxdur sən gördüyün o mötəbərler:
Bizdə kim olmamış saray qurbanı?
Şeirin ustadları n oldu, hanı?
Payı möhnət oldu Əbulülanın,
Qırdı zəncirini şöhrətin-şanın.
Şabranın qaranlıq zindanlarında
Fələki el deyib eylədi fəğan.
Xaqani adını qoydu - Xəlqani,
Onun da qürbetdə çürüdü canı.
Batdı Beyləkanı qızıl qanına...
Lənət sarayların şöhrət-şanına,
Orda ne vardır ki, mən edim həvəs?
Qəbir deyilmidir quş üçün qəfəs?
O şanlar, şöhrətlər bir quru səmdir.
Mənim nəyim varsa, o mənə bəsdir.

Könlüm başqa eşqin pərvanəsidir,
Mənə həyat verən xalqın səsidir.
Bizdən əsirgəmə heç vaxt naməni,
Doğrudur, incitdi zəmanə səni,
Qəm yemə! - Hər zaman başını dik tut!
Hər dərddən güclü ol, sən dərdi unut!
Kədərsiz kim vardır bizim dünyada,
Sən öz sözlərini bir gətir yada:
... Qəlbinə eşqdən söz yazan hər kəs,
Bir ləhzə ömrünə puç deyə bilməz.

(Nizami məktubu yola salır)

VIII

Nizami şah Səncərin qəbulunda.

Şah Səncər:- Nizami, bilirsən zamandır daha,
Yerdə şaha inan, göydə Allaha.
Mən də qocalmışam, - qarışmış halım,
Sarayım, dövlətim, cahi-celalım
Rövnəq verəcəkdir sənətinə, gəl!
Gəl, qoyaq
birlikdə sənətə təməl.
Mən bizim ellərə atayamsa, gər,
Sən oğul olmaqdan çəkməzsən zərər.

(Nizami xeyli fikrə gedir, sonra deyir:)

Nizami: - Şahım, məni salma bunca çətinə,
Qəfəs ölüm verər quş xilqətinə.
Şair azadlığın övladıdır, şah!
Sarayı şahlarçün yaradıb Allah!
Sığmaz saraylara sair xilqəti,
O dərk edə bilməz bu şan-şöhrəti.
Bura, bir təmənnə gətirdi məni,
Anasız qoymasın şahım Gəncəni.
Böyük Məhsətini qaytar vətənə,
Baxın, bu məktubda nə yazır mənə:
Ya rəb! Vətən etmə mənə qürbəti!
O müqəddəslərin üzü hörməti.
Məndən əsirgəmə bu mərhəməti!"
-Şah! Məndən təmənnə, səndən mərhəmət!
Qoyma şairəni öldürsün həsrət,
Vəzir: - Şair, çəkmə burda onun adını,
Sən, gəl o kamanla, mey ustadını
Etmə bu ellərə bir daha ana"!

Böyüksən, özünü salma böhtana!
Şah: - Nizami, fikrində gəl, inad etmə!
Sən yenə dövrünün ziddinə getmə!
Onu Səncər deyil, xalq sürgün etmiş.
Bütün qanunların ziddinə getmiş
Mey içib, ney çalan bir qadının sən
Nə haqla əfvini tələb edirsən?
Nizami: - Məni şairliyim bura çəkdi, şah!
Bu inamım üçün məndədir günah.
Şeirə və sənətə vurğun sandığım,
Bütün soltanlardan çox inandığım,
Böyük Səncəri də bu tac ilə taxt
Heyiflər olsun ki, elədi bədbəxt.

(Hirsli saraydan çıxıb gedir. Müəllif səhnə arxasından.)

İllər bir su kimi axdı, çağladı,
Hər gün bir dərd ilə dünya ağladı.
Düşdü cavanların saçlarına dən,
Qocalardan köçüb, çox oldu gedən.
Çevirdi şahın da fələk bəxtini,
Bir gün boş buraxıb tacı-taxtını

Qocalmış sultanı ölüm apardı,
Əcəl vəziri də bir gün qopardı,
Solğun yarpaq kimi torpağa atdı,
O da şah Səncerin yanında yatdı.

Məhsətinin evi

Məhsəti qayıdıb, qapısı camaatla dolub, ağır xəstədir. Xətib oğlu, Nizami, dostları, tanışları onun yatağının ətrafındadırlar.

Xətib oğlu: - Məhsəti, Şairəm, ey qibləgahım!
Bitdi qüssələrim, qurtardı ahım.
Mən ne xoşbəxtəm ki, sənə qovuşdum,
Bu gün, sabah mən bir köçəri quşdum.
Məhsəti: - Əziz Xətib oğlu, böyük Nizami, dostum, qardaşım!
Əcəl yastığına əyilib başım,
Bilin ki, bu səfər ayrı səfərdir,
Çəkilən səyilər artıq hədərdir.
Vətən torpağına qovuşdum, şükür!
Vətəndə olacaq yatdığım qəbir.
Artıq aman yoxdur əcəl atından,
Şikayət etmirəm mən həyatımdan.
Dostlar, yetişsə də getmək zamanım,

Həyat eşqi ilə qaynayır qanım.
Gətirin, dillənsin susan kamanım!

(Kamanı gətirirlər, titrək əllərlə kamanı alıb çalır-oxuyur:)

Bu yerlər iftixarımdır,
Bu torpaqlar diyarımdır,
Vətən sevdalı yarımdır,
Yaşar daim xəyalda.
Qəm-pünhanı tərək etdim,
Vətən torpağına yetdim,
Üfüqlərdən sönüb getdim,
El ağah oldu halımdan.

(Kaman əlindən düşür, başı yastığa düşür. Xətib oğlu onun başını qucaqlayır. Ağlayır).

Nizami:-Yol uzaq, dünya qaranlıq, könlümüz hicran dolu,
Şairə! Olsun yolun cənnət yolu! deyib hiçqırır...

Pərdə.